

Anna Polańska
Biblioteka Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku
Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Gdańskiego

Zbiory fotograficzne przechowywane w Bibliotece i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, i co dalej?

Photographic collections stored in the Library and Archives of the Academy of Fine Arts in Gdańsk, and what next?

Streszczenie

Zdjęcie jest wytworem kultury materialnej, tym samym wymaga właściwej ochrony. Biblioteka i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku posiada w swoich zbiorach kolekcje fotografii cyfrowej i klasycznej. Jedną z form ochrony negatywów i pozytywów jest ich cyfryzacja. Powstające w wyniku cyfrowych zapisów bazy danych również należy zabezpieczać, nie zapominając o tym, iż kolekcje są dobrem wspólnym i powinny być dostępne dla szerszego grona odbiorców. Idealnym narzędziem do rozpowszechniania zbiorów jest Internet. Omówione poniżej przykłady realizowanych projektów przez pracowników Biblioteki i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku pokazują, w jaki sposób można wykorzystać posiadane zasoby.

Słowa kluczowe: Archiwum fotografii ASP, Biblioteka i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, cyfryzacja, kolekcje fotografii, kultura materialna, ochrona zbiorów, Zbrojownia Sztuki.

Zdjęcie jest wytworem kultury materialnej. Według Tima Danta rzecz w kontekście kulturowym, do której zalicza również fotografię to „forma przekąznika, możliwości funkcjonalne, które stwarza, sposób w jaki zwraca na siebie naszą uwagę – to wszystko określa, jak przedmiot ten wpasowuje się w kulturę materialną i jak nadawany przezeń przekaz współzawodniczy z przekazem innych przedmiotów oraz ludzi. [...] przedmioty są przekąznikami i niosą wiadomości o kulturze, z której się wywodzą”¹. Wytwór kultury materialnej może być analizowany na różne sposoby. Z jednej strony istotna będzie forma danej rzeczy, jako obiektu namacalnego, wtedy uwaga zostanie skierowana na materiał, pochodzenie, technologię. Albo punktem wyjścia będzie człowiek i funkcjonowanie przedmiotu w społeczeństwie i jego historii. Badanie przedmiotu, jakim jest zdjęcie (negatyw/pozytyw) dostarcza informacji o jego cechach fizycznych, od materiału z którego powstało, poprzez stan zachowania, do informacji zawartych głębiej i należących to warstwy estetycznej i znaczeniowej przedmiotu. Zdjęcie jako wytwór kultury materialnej rozpatrywane jest dwubiegunowo. Z jednej strony badany jest sam materiał, na którym zapisana została informacja, z drugiej to co zawiera w sobie obraz, a więc przekaz. Z tego też tytułu fotografia jest ciekawym obiektem dla badaczy z wielu dziedzin: historyków, archiwistów, historyków sztuki, konserwatorów, socjologów, antropologów i znawców mediów.

Określenie – fotografia jako archiwum – upowszechnił Allan Sekula². Natomiast Marianna Michałowska wnioskuje, że dla Sekuli „najważniejszą właściwością fotograficznych archiwów była moc zaświadczenia o autentyczności wydarzeń. Wierzymy w to, co zostało zapisane w fotografii, ponieważ widzimy obraz tamtych wydarzeń. [...] Archiwalna fotografia jest dla nas obrazem tak innym i niezwykłym, że musimy jej wierzyć. Tak jak wierzy się relikwii. Z czego wynika zatem nasza wiara? W pewnym

¹ T. Dant, *Kultura materialna w rzeczywistości społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, s. 166.

² A. Sekula, *Reading an archive*, [w:] *Photography/Politics: Two*, red. Patricia Holland, Jo Spence, Simon Watney, Comedia Pub. Group, London, New York 1993.

sensie z historii, która towarzyszy przedmiotowi”³. A zatem na ile archiwalne zdjęcia są potrzebne i czy zawsze będziemy na nie patrzeć jak na obiekty nienaruszalne, uświęcone?

W 2017 r. Biblioteka Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku (dalej Biblioteka) została połączona w jedną strukturę z ogólnouczelnianym archiwum i powołano Archiwum Fotografii ASP⁴. W kontekście zbiorów Biblioteki i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku (dalej Biblioteka i Archiwum) możemy mówić o jednym z typów fotografii, o fotografii dokumentalnej, która zaistniała w dwóch obszarach: kultury i sztuki. Peter Burke zauważył, że sformułowanie „fotografia dokumentalna” upowszechniło się w Stanach Zjednoczonych lat trzydziestych XX w. i oznaczało „sceny z życia codziennego zwyczajnych ludzi”⁵. Zasób fotograficzny zbiorów Biblioteki i Archiwum dotyczy zdjęć po 1945 r. i parafrazując przedstawia „sceny z życia Uczelni”. Według Krzysztofa Jureckiego fotografia dokumentalna po II wojnie światowej akcentowała „konceptję «decydującego momentu» [...], balsamowanie czasu [...], fotografię jako ślad lub prostotę i szczerłość wypowiedzi [...]. Pokazano całe spektrum zachowań ludzkich [...]. W tym rodzaju fotografii forma wizualna połączona była z poszukiwaniem określonych treści, a nawet ogólnohumanistycznych wizji”⁶. Obecnie fotografia dokumentalna to nie tylko dokładny zapis minionej chwili. To już bardziej swego rodzaju retoryka przepuszczona przez pryzmat otaczającego nas świata. Częściej zadajemy

³ M. Michałowska, *Obraz utajony. Szkice o fotografii i pamięci*, Galeria f5 & Księgarnia Fotograficzna, Kraków 2007, s. 162.

⁴ O ochronie, opracowywaniu cyfrowym i udostępnianiu w internecie zbiorów fotograficznych Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, zob. A. Polańska, *Zbiory fotograficzne przechowywane w Bibliotece i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku – historia przypadków związanych z ochroną i opracowaniem cyfrowych kopii oraz udostępnianiem ich w internecie*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media”, 2018, nr 4 (31), s. 73–85. Źródło: http://www.nowabiblioteka.us.edu.pl/2018_4.html [stan z 28.02.2019].

⁵ P. Burke, *Naoczność. Materiały wizualne jako świadectwa historyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 40.

⁶ K. Jurecki, *Racjonalność fotografii. Obszar. Granice. Analiza historyczna*, [w:] *Estetyka i racjonalność fotografii*, red. Adam Sobota, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2002, s. 40.

sobie pytanie, czy to co widzimy było lub jest realne? Dla Marty Ziętkiewicz „Dokument fotograficzny jest nieodłącznym elementem nowoczesnej cywilizacji i źródłem, z którego czerpiemy znaczną część naszej wiedzy o świecie”⁷. Aby czerpać informacje z dokumentu fotograficznego potrzebujemy umiejscowienia go w czasie. Fotografia jako zapis danego momentu jest elementem naszej historii.

W obecnych czasach towarzyszy nam świadomość powszechnej manipulacji, w tym materiałami wizualnymi. Doprowadziło to do nieoczywistości dokumentu. A zatem co rozumiemy przez fotografię dokumentalną? Jak w tym wszystkim odnajduje się instytucja posiadająca zbiory fotograficzne będące zapisem historii, danego momentu, fragmentu rzeczywistości? Agnieszka Kampka słusznie podkreśla, że „Zdjęcie nie mówi samo za siebie i samo z siebie, wymaga kontekstu i tłumacza”⁸. Tym tłumaczem ma być m.in. instytucja, która powinna dostarczać informacje możliwie prawdziwe, w oparciu o wiedzę i kompetencje jej pracowników. Umieszczenie archiwalnych dokumentów we właściwym kontekście nie jest łatwe. Peter Bruke pisał „W przypadku fotografii nie zawsze przychodzi to łatwo, gdyż tożsamość modeli i fotografów nader często pozostaje nieznana, a same fotografie, które pierwotnie – w każdym razie dość często – wchodziły w skład jakiegoś cyklu, były i są wrywane z kontekstu przedsięwzięcia bądź albumu, w którym początkowo je prezentowano, i ostatecznie lądują w archiwach bądź muzeach”⁹. Praca ze zdjęciami archiwalnymi to z jednej strony zachwyt, wzruszenie, emocje towarzyszące dotykaniu i oglądaniu przedmiotów z przeszłości. Z drugiej mozolne działania poprzedzone badaniami i kwerendami oraz podejmowaniem właściwych decyzji dotyczących ochrony obiektów.

W Bibliotece i Archiwum ochrona zbiorów fotograficznych polega m.in. na opracowywaniu cyfrowym zasobu przy jednoczesnej inwenta-

⁷ M. Ziętkiewicz, *Miejsce fotografii w badaniach humanistycznych*, [w:] *Miejsce fotografii w badaniach humanistycznych*, red. Marta Ziętkiewicz, Małgorzata Biernacka, Stowarzyszenie Liber Pro Arte, Warszawa [2016], s.16.

⁸ A. Kampka, „Czy kogoś rozpoznajecie?” *Co stare zdjęcia mówią socjologowi dzisiaj*, [w:] tamże, s. 197.

⁹ P. Burke, dz. cyt.

ryzacji. Tworzy się kolekcje i bazy danych, uwzględniając przy tym obowiązujące założenia ustawowe dotyczące bibliotek¹⁰ i archiwów¹¹. Ideą Biblioteki jest, aby oprócz gromadzenia i przechowywania fotografie mogły być dostępne dla szerszego grona odbiorców przy zachowaniu bezpieczeństwa obiektów, z poszanowaniem praw autorskich¹². Efekty tej pracy niejednokrotnie widoczne są m.in. w Internecie.

Zdjęcie traktowane jest jako przedmiot, a proces cyfryzacji powoduje jego multiplikację. Warto pamiętać, że kopia cyfrowa nie jest tym samym co źródło, z którego powstała. Mając świadomość manipulacji cyfrowymi obiektami zaczynamy być bardziej podejrzliwi w stosunku do prezentowanego zdjęcia w wersji cyfrowej. Posiadanie kopii ułatwia podejmowanie decyzji o przetwarzaniu obiektów. Dopóki jest to świadomy i kontrolowany przekaz, może stać się czymś nowym i pożądanym. Manipulowanie obrazem może być jednym ze sposobów zwrócenia uwagi odbiorcy na posiadane przez instytucję zbiory. Biblioteka wykorzystuje np. przetworzone kopie archiwalnych fotografii w afiszach i ulotkach promocyjnych.

Kompletna inwentaryzacja zdjęcia dotyczy samego przedmiotu oraz tego, jaki zawiera przekaz. Dlatego też pracownicy Biblioteki i Archiwum starają się łączyć obie sfery – obrazu i tekstu – by otrzymać możliwie pełną bazę danych. Nie zawsze efekty tej pracy są wymierne. Czasem trudno opisać zawartość zdjęcia, pozostają tylko cechy fizyczne przedmiotu. Stworzenie rzetelnych cyfrowych kopii zdjęć wraz z odpowiednimi dla tego typu dokumentów metadanymi, a także właściwe zabezpieczenie powstałej w wyniku cyfryzacji bazy, są istotnymi elementami ochrony. Bez uwzględnienia powyższych kryteriów z trudem dotrzemy do poszukiwanego obiektu. Istnieje zawsze niebezpieczeństwo utraty danych, dlatego też należy pamiętać o ochronie, nie tylko oryginałów, ale także ich kopii.

¹⁰ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej polskiej” (dalej: Dz.U.), 1997, nr 85, poz. 539, z późn. zm.

¹¹ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, Dz.U. 1983, nr 38, poz. 173, z późn. zm.

¹² Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, tamże, 1994, nr 24, poz. 83. ; Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych, tamże, 2015, poz.1639.

Przedmiot kultury materialnej powoduje interakcję przedmiot – człowiek poprzez: oglądanie, dotykanie, przechowywanie, konserwowanie itp., a także człowiek – człowiek przez: rozmawianie, czytanie, dzielenie się spostrzeżeniami, współkorzystanie itd. Fotografia jako wytwór jednostki wpływa na społeczeństwo. Zarejestrowany przekaz-obraz przez jedną osobę dociera do szerokiego grona odbiorców. Potrzebny w tym działaniu jest przekąźnik, np. w postaci instytucji. Biblioteka postawiła sobie za cel dotarcie do jak największej liczby osób posiadających zbiory fotograficzne. Pamiętajmy, że jest to proces uwarunkowany wieloma czynnikami, które wpływają na postęp i jakość działań. Należą do nich czynniki: ludzki, finansowy, czasowy, technologiczny, techniczny. Każdy z nich pełni ważną rolę i składa się na efekt końcowy przekazu.

W Archiwum Fotografii ASP znajdują się zdjęcia wykonane przez różnych fotografów, począwszy od drugiej połowy lat 40. XX w. i związane z historią Uczelni oraz zdjęcia inwentaryzacyjne ruchomych dzieł sztuki, dokumentacja bieżących wydarzeń, a także fotografie będące częścią spuścizn.

Zdjęcia pochodzące z otrzymanej przez Akademię w 2013 r. spuścizny po artyście rzeźbiarzu, Rektorze Uczelni prof. Franciszku Duszeńce (1925–2008) stały się częścią projektu zakładającego ochronę zbiorów poprzez cyfryzację. Zapis w umowie darowizny, w której zawarto m.in., że Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku (dalej ASP), zobowiązuje się do uporządkowania przekazanej przez Urszulę Ruhnke-Duszeńko (1922–2014) spuścizny, a także do przechowywania dokumentów we własnych zbiorach bibliotecznych celem udostępniania, był bardzo istotny dla dalszych działań¹³. Pozwoliło to na swobodne dysponowanie spuścizną, oczywiście przy zachowaniu wszystkich wcześniej ustalonych wytycznych dotyczących chociażby aspektów prawnych. W 2015 r. Biblioteka realizowała pierwszą część projektu, zakładającą opracowanie tylko rysunków i fotografii, pod nazwą Digitalizacja i ewidencja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce przechowywanej w Bibliotece

¹³ Umowa z dnia 13 grudnia 2013 r. o przeniesieniu autorskich praw majątkowych zawarta pomiędzy Urszulą Ruhnke-Duszeńko a Akademią Sztuk Pięknych w Gdańsku reprezentowaną przez Rektora prof. Ludmiłę Ostrogórką.

ASP w Gdańsku¹⁴. Wyodrębniono 520 zdjęć pozytywowych, czarno-białych i kolorowych, które poddano procesowi cyfryzacji. W Inwentarzu stworzono osiem zespołów tematycznych: Prace z okresu nauki w Państwowej Szkole Przemysłu Artystycznego w Łodzi i PWSSP w Sopocie, Pomnik ofiar Obozu Zagłady w Treblince, Pomnik Obrońców Westerplatte w Gdańsku, Pomnik Marii Konopnickiej w Gdańsku, Płaskorzeźba Kopernik na zamku w Malborku, Pomnik Poległych Artylerzystów w Toruniu, Figura Chrystusa do kościoła św. Józefa w Gdyni-Leszczynkach, Rewitalizacja miejsca pamięci narodowej Westerplatte. Każdy skan otrzymał metadane techniczne i opisowe (sygnatura, autor zdjęcia, temat, wymiary dokumentu, hasła przedmiotowe, data lub daty skrajne opisywanego wydarzenia). Pliki master i kopie zapisano na dysku zewnętrznym oraz macierzy komputera. Pogrupowane tematycznie i opracowane graficznie kopie cyfrowe są dostępne na stronie internetowej Biblioteki.

Biblioteka redaguje i koordynuje pracami związanymi z portalem *Zbrojownia Sztuki*¹⁵. Na obecnym etapie jest to najsilniej eksploatowane źródło korzystające z zasobów fotograficznych Uczelni, potem są różnego rodzaju publikacje lub formy wykorzystania zdjęć do materiałów reklamowych. Portal *Zbrojownia Sztuki* to swego rodzaju, jak to ujęła Agnieszka Kampka, „magazyn zbiorowej pamięci”¹⁶, oparty o dokument. Rolą Biblioteki i Archiwum jest nie tylko dbanie o posiadane zbiory, ale także za ich pomocą edukowanie oraz popularyzowanie sztuki i kultu-

¹⁴ Por. A. Zelmańska-Lipnicka, A. Polańska, *Wyzwania związane z ewidencją, digitalizacją i opracowaniem spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce przechowywanej w Bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*, [w:] *Nowe projekty, cenne inicjatywy i ciekawe przedsięwzięcia bibliotek naukowych. VIII Konferencja Naukowa Korporacji Bibliotekarzy Wrocławskich*, red. Joanna Czyrek, Bożena Górna, Korporacji Bibliotekarzy Wrocławskich, Wrocław 2016, s. 27–38. Źródło: http://www.dbc.wroc.pl/Content/35893/nowe_projekty_cenne_inicjatywy.pdf [stan z 20.01.2019] ; A. Zelmańska-Lipnicka, *Ewidencja i digitalizacja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce w Bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne”, 2017, nr 1, s. 55–68. Źródło: <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/TSB/article/view/TSB.2017.003> [stan z 20.01.2019].

¹⁵ *Zbrojownia Sztuki*. Źródło: <http://zbrojowniasztuki.pl/> [stan z 20.01.2019].

¹⁶ A. Kampka, dz. cyt., s. 196.

ry. Redaktorzy portalu starają się, tak zarządzać zasobami, aby przekaz nie trafił w próżnię – wypełniają tym samym misję społeczną. Boris von Brauchitsch widzi w fotograficznej dokumentacji wydarzeń balansowanie na granicy informacji i wiedzy. Zdjęcie informuje o określonej sytuacji w określonej sekundzie, którą fotograf uznał za ważną, lecz jednocześnie zdradza niemożność sformułowania sądu¹⁷. Jedno zdjęcie lub seria fotografii nie zawsze są w stanie przekazać obiektywną informację. Już sama sylwetka fotografa i jego sposób patrzenia przez obiektyw aparatu, może nieświadomie prowadzić do manipulacji i zakłamywania danego wydarzenia.

ASP buduje swój wizerunek nie zapominając o historii. W momencie połączenia Biblioteki i Archiwum zasób fotograficzny liczył ponad 50 000 obiektów w postaci klatek negatywów z lat 1945–2007¹⁸. Samych zdjęć pozytywowych jest niewiele, ale stanowią cenny zasób ze względu na duże formaty, podklejone na sztywnych kartonach, dodatkowo posiadają system mocowań lub ramy. Jest to gotowy materiał na ekspozycję. Archiwum Fotografii ASP posiada kolekcje tematyczne dotyczące m.in.: odbudowy gdańskiej starówki (lata 50. XX w.), wizyty artystów w budowanym Porcie Północnym w Gdańsku (1973), wyborów rektora (1980), strajku w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Gdańsku (1981) czy ujęć z pracowni, wystaw i inauguracji. Od 2014 r. do chwili obecnej trwa proces inwentaryzacji i nadawania postaci cyfrowej zasobu. Generowane są skany w formacie JPG, a następnie umieszczane na dyskach zewnętrznych. Nie tworzy się obrobionych graficznie kopii. Następuje to dopiero w momencie potrzeby wykorzystania danego zdjęcia. Przewodzenie inwentarza ułatwia systematyzację i dostęp do obiektów. Karta inwentarzowa zawiera następujące elementy: sygnatura, tytuł fotografii, autor zdjęcia, daty skrajne, miejsce wykonania zdjęcia, osoby występu-

¹⁷ B. von Brauchitsch, *Mała historia fotografii*, Cyklady, Warszawa 2004, s. 172.

¹⁸ P. Giziński, *Garść doświadczeń z opracowywania zbioru archiwalnych negatywów Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku, przechowywanych w bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*, „Biblioteka i Edukacja. Elektroniczne czasopismo Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie”, 2017, nr 12, s. 1-8. Źródło: <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/194> [stan z 20.01.2019].

jące na zdjęciu, nazwa zbioru. Największy problem stanowi identyfikacja zawartości zdjęć. Przy opisie zdjęć archiwalnych często potrzebna jest pomoc osób niezwiązanych na stałe z Biblioteką i Archiwum. Nawiązano współpracę z wieloletnim pracownikiem ASP, artystą fotografikiem Witoldem Węgrzynem, który pracował w uczelni od 1968 r. Dodatkowo zostało podpisane porozumienie z Witoldem Węgrzynem na wykorzystywanie zdjęć jego autorstwa przy zachowaniu prawa własności. W 2018 r. Biblioteka i Archiwum otrzymała od jednego z pierwszych fotografów uczelni, obecnie 98-letniego, Czesława Bojarskiego zbiór negatywów przedstawiający „historię szkoły” z lat 50. i 60. co z jednej strony jest cennym źródłem informacji, a z drugiej przysparza ogromu pracy dla instytucji. Im bardziej cofamy się w przeszłość, tym bardziej zaciera się jej obraz. Archiwalne zdjęcia są wyzwaniem dla instytucji, która stawia sobie różne cele związane z tego typu obiektami, a jednym z nich jest zachowanie pamięci o tym co było. Negatywy od Czesława Bojarskiego są w trakcie opracowywania formalnego, oceniany jest ich stan zachowania i niebawem rozpocznie się proces zapisu cyfrowego.

Ponownie odwołam się do Tima Danta, który słusznie zauważył że „rzeczy dopóki nie trafią do muzeum lub nie pojawią się w dziwnym kontekście, nie zauważamy, że są wyróżniającymi się elementami kultury, że są częścią naszego życia”¹⁹. W dniach od 9 kwietnia do 5 maja 2018 r. miała miejsce wystawa *Kadry zapisane w pamięci. ASP w Gdańsku w obiektywie Witolda Węgrzyna*. Wydarzenie to przypominało o jubileuszu, pięćdziesięciu lat pracy zawodowej i artystycznej Witolda Węgrzyna. Jednocześnie posiadało walor edukacyjny i promujący samą Akademię, która po przeniesieniu z Sopotu do odbudowanego gmachu Wielkiej Zbrojowni w Gdańsku, nieprzerwanie od 1954 r. znajduje się w zabytkowej części miasta. Zdjęcia z Archiwum stały się obiektami wystawienniczymi, zmienił się ich kontekst poprzez formę prezentowania. Oryginalne pozytywy (50 x 60cm) zostały oprawione i odpowiednio pogrupowane. Dodatkowo na wystawie pojawiły się zdjęcia-banery, które swoim przeskalowaniem wielkości spowodowały zmienną percepcję tradycyjnych obiektów. Adam

¹⁹ Tim Dant, dz. cyt., s. 27.

Sobota zwrócił uwagę na fakt, że fotografie, które niegdyś postrzegano jako czysto dokumentalne, wraz z upływem czasu i zmienionymi warunkami życia stają się bardziej wieloznaczne, symboliczne²⁰. Zdjęcia dokumentalne ukazujące „fragmenty z życia szkoły” otrzymały dzięki wystawie nowy wymiar, wymiar dzieła, obiektu ekspozycyjnego. Formą tradycyjną, upamiętniającą wystawę był wydany katalog²¹. Część oprawionych fotografii jest eksponowana w przygotowanej specjalnie na ten cel Galerii Fotografii Historycznej, mieszczącej się w gmachu głównym Uczelni. Inne obiekty zostały zawieszane w pomieszczeniach Biura Rektora. Pojawiły się też propozycje Biura Promocji ASP wykorzystujące fotografie Witolda Węgrzyna w produktach reklamowych (kartki pocztowe, tuby na wino itp.). Wystawa nie była incydentalnym wydarzeniem. Prowadzone są starania zmierzające do zachowania „trwałości pamięci”, chociażby przygotowując materiał do portalu *Zbrojownia Sztuki*, na podstronę *Twórca i ślad*. W wymienionej kategorii zaistniał już „ślad” będący pokłosiem wystawy – Włodek Witek *Podróże w czasie*²², która miała miejsce w przestrzeniach ASP jesienią 2018 r. Kategoria *Twórca i ślad* odwołuje się do upływu czasu „Znaki pozostawione w materii lub odbite w uniwersum świadczą o tym, że coś się działo lub zaistniało w przeszłości. Wieleś pozostawionych śladów wskazuje ścieżkę wiodącą do twórcy i jego projektów”²³. 3 lipca 2017 r. Włodek Witek wykonał z okna Biblioteki zdjęcie metodą kalotypii, widoku ul. Piwnej, nawiązując tym samym do podobnego ujęcia z 1863 r. Rudolfa Kuhna (1842–1900). Na portalu *Zbrojownia Sztuki* możemy zaobserwować m.in. proces powstawania zdjęcia Witka i poznać sylwetkę artysty, który w dobie fotografii cyfrowej posługuje się

²⁰ A. Sobota, *Odłony dokumentalności*, [w:] *Rzeczywistość a dokument. Materiały z sesji naukowych zorganizowanych w ramach 5. Krakowskiej Dekady Fotografii*, red. Monika Koziń-Swica, Marta Miskowicz, Muzeum Historii Fotografii, Kraków 2008, s. 66.

²¹ *Kadry zapisane w pamięci. Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku w obiektywie Witolda Węgrzyna*, red. Mariusz Wrona, Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku, Gdańsk 2018.

²² *Włodek Witek. Podróże w czasie*, (katalog), red. Anna Polańska, Monika Scharmach, Mariusz Wrona, Gdańsk 2018.

²³ *Twórca i ślad*, <http://zbrojowniasztuki.pl/> [pobrane z 20.01.2019].

„technikami szlachetnymi”. Karolina Ziębińska-Lewandowska przeprowadziła interesujący dyskurs nad terminami – „fotografia dokumentalna”, „fotografia dokumentacyjna” oraz „dokumentarność”, w kontekście historii polskiej fotografii artystycznej²⁴. Badaczka zwróciła uwagę, iż do dzisiaj utrzymuje się w polskiej krytyce dwoistość definicji, wynikająca ze specyfiki medium. Z jednej strony fotografia jest dowodem-dokumentem, z drugiej jej „dokumentarność” rozpatruje się w kategoriach fotografii artystycznej. Przyjmując, że wytwór fotografa jest dziełem, to ów obiekt może pozostać w sferze informacji, przekazu, ale równie dobrze może wejść w sferę estetyki i sztuki. Istotny jest zawsze kontekst upublicznienia danego dzieła.

W 2012 r. pracownicy Biblioteki wykonywali inwentaryzację, w tym fotograficzną, obiektów ruchomych będących na wyposażeniu uczelni. Głównie są to zdjęcia obrazów, ceramik, rzeźb, prototypów mebli artystycznych. Dokumentacja fotograficzna wraz z inwentarzem jest bazą wykorzystywaną w celach naukowych i kulturowych. Jest to materiał pomocniczy przy organizowaniu wystaw, tworzeniu projektów i wydawaniu publikacji. Na portalu *Zbrojownia Sztuki* zdjęcia prezentowane są na podstronie zatytułowanej *Galerie*.

Od kwietnia 2017 r., Biblioteka i Archiwum realizuje projekt *Kartka z kalendarza*²⁵, który ma przypominać o datach ważnych dla historii szkoły oraz przywoływać postaci związane z życiem artystycznym Wybrzeża. Jednym z elementów składających się na widok *Kartki z kalendarza* jest galeria zdjęć. Tam publikowane są najczęściej fotografie lub reprodukcje dzieł pochodzące z Archiwum Fotografii ASP. Moduł administratora podstrony na portalu *Zbrojownia Sztuki* pozwala dodawać do tekstu linki, przez co można stosować przekierowania do innych podstron również ze zdjęciami lub stron internetowych ogólnodostępnych.

Udostępnienie cyfrowych kopii zdjęć z Archiwum, stwarza możliwość „wydobycia na zewnątrz”, tego co do tej pory było tylko na dyskach.

²⁴ K. Ziębińska-Lewandowska, *Między dokumentalnością a eksperymentem. Krytyka fotograficzna w Polsce w latach 1946–1989*, Warszawa 2014, s. 23–59.

²⁵ *Kartka z kalendarza*. Źródło: <http://zbrojowniasztuki.pl/kartka-z-kalendarza> [pobrane z 20.01.2019].

Zauważono wzrost zainteresowania innych instytucji i osób prywatnych posiadanych przez ASP zasobami archiwalnymi²⁶. Rozpowszechnianie zdjęć archiwalnych uczelni zainspirowało m.in. studentów ASP w Gdańsku. Podczas Juwenaliów w 2018 r. zostały przygotowane plakaty na podstawie zdjęć z Archiwum Fotografii ASP przedstawiające Juwenalia z lat siedemdziesiątych²⁷.

Biblioteka publikując część zdjęć w Internecie, oczekuje na informacje zwrotne, uwagi oraz pomoc przy opisanu fotografii. Pociuszającym jest fakt, że zgłaszają się do Biblioteki byli i obecni pracownicy ASP, którzy chcą przekazać swój prywatny zbiór fotografii. Czasem tylko w postaci kopii, ale odpowiednio sformułowana umowa pozwoli na dalsze wykorzystanie tych zbiorów. Agnieszka Kampka podnosi zagadnienie roli zdjęć archiwalnych „Zaciekawić – to podstawowe zadanie, jakie muszą spełniać zdjęcia z przeszłości. Mają budzić zainteresowanie poprzez to, co przedstawiają, poprzez osobę autora (znaną lub nie), poprzez swoją niezwykłą historię. Współczesny czytelnik jest uczestnikiem kultury nasyconej wizualnością, więc zdjęcia, dzięki którym może zobaczyć, a nie tylko wyobrazić sobie przeszłość, są dla niego przydatnym narzędziem”²⁸. Rolą instytucji posiadających „zdjęcia z przeszłości” powinno być nie tylko wzbudzanie zainteresowania, ale także dbanie o możliwie pełne dane dotyczące posiadanych obiektów. Zebranie informacji zewnętrznych obiektu wydaje się stosunkowo proste. Problem pojawia się w momencie wewnętrznej warstwy dotyczącej zawartości zdjęcia. Niejednokrotnie osoby, miejsca, wydarzenia z perspektywy czasu są nie do rozpoznania lub trudne do zweryfikowania.

Powyższe rozważania na temat ochrony zdjęcia jako wytworu kultury materialnej skłaniają do kilku refleksji. Biblioteka i Archiwum chronią fotografie poprzez poddanie ich procesowi cyfryzacji, a następnie udostępniając za pomocą Internetu, buduje tożsamości miejsca. Nawiązuje

²⁶ Rozmowa ze seccjalistą ds. naukowego opracowania zbiorów bibliotecznych i archiwalnych Piotrem Gizińskim, 30.05.2018 r.

²⁷ J. Sięnkowska, *Życie studenckie w Gdańsku*, „Akademia w Mieście”, 2018, nr 3, s. 52–59.

²⁸ A. Kampka, dz. cyt., s. 207.

dialog – interakcję z odbiorcą, jednocześnie dba o jakość przekazywanych treści. Procesu cyfryzacji nie da się już zatrzymać, można tylko dbać o jego jakość i szukać rozwiązań pozwalających na lepszą ochronę posiadanych przez instytucję zasobów, nie zapominając o tym, że zbiory należą do wspólnego dziedzictwa kultury. Tim Dant zwraca uwagę na to, iż kultura istnieje dzięki przedmiotom, a „Procesu kulturowego przystosowania przedmiotów materialnych nie można zredukować ani do produkcji, ani do konsumpcji, ponieważ polega on na wielu różnorodnych interakcjach między ludźmi a przedmiotami. Te interakcje z rzeczami – dotykanie, tworzenie, patrzenie na nie, mówienie i czytanie na ich temat, używanie, przechowywanie, konserwowanie, przetwarzanie i tak dalej – mają charakter społeczny w tym sensie, że uczymy się ich i dzielimy się nimi w obrębie kultury. Przedmioty materialne są fizycznymi wytworami kultury, lecz również wytworami społecznymi w taki sposób, że stają się elementami ustalonego porządku, codziennych zwyczajów i sposobów życia”²⁹. Rolą instytucji jest m.in. ochrona posiadanych zbiorów oraz ich udostępnianie; dopóki te zadania będą wypełniane, instytucja pozostanie w procesie kulturowym, a pamięć o ludziach, wydarzeniach i przedmiotach utrzyma się na dłużej.

Bibliografia

Druki zwarte

- Brauchitsch B. von, *Mała historia fotografii*, Cyklady, Warszawa 2004.
- Burke P., *Naoczność. Materiały wizualne jako świadectwa historyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
- Dant T., *Kultura materialna w rzeczywistości społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.
- Jurecki K., *Racjonalność fotografii. Obszar. Granice. Analiza historyczna*, [w:] *Estetyka i racjonalność fotografii*, red. Adam Sobota, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2002.

²⁹ T. Dant, dz. cyt., s. 25-26.

Kadry zapisane w pamięci. Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku w obiektywie Witolda Węgrzyn, red. Mariusz Wrona, Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku, Gdańsk 2018.

Kampka A., „Czy kogoś rozpoznajecie?” *Co stare zdjęcia mówią socjologowi dzisiaj*, [w:] *Miejsce fotografii w badaniach humanistycznych*, red. Marta Ziętkiewicz, Małgorzata Biernacka, Stowarzyszenie Liber Pro Arte, Warszawa [2016].

Michałowska M., *Obraz utajony. Szkice o fotografii i pamięci*, Galeria f5 & Księgarnia Fotograficzna, Kraków 2007.

Sekula A., *Reading an archive*, [w:] *Photography/Politics: Two*, red. Patricia Holland, Jo Spence, Simon Watney, Comedia Pub. Group, London, New York 1993.

Sobota A., *Odslony dokumentalności*, [w:] *Rzeczywistość a dokument. Materiały z sesji naukowych zorganizowanych w ramach 5. Krakowskiej Dekady Fotografii*, red. Monika Kozielnik-Świca, Marta Miskowicz, Muzeum Historii Fotografii, Kraków 2008.

Włodek Witek. Podróże w czasie, (katalog), red. Anna Polańska, Monika Scharmach, Mariusz Wrona, Gdańsk 2018.

Ziębińska-Lewandowska K., *Między dokumentalnością a eksperymentem. Krytyka fotograficzna w Polsce w latach 1946–1989*, Warszawa 2014.

Ziętkiewicz M., *Miejsce fotografii w badaniach humanistycznych*, [w:] *Miejsce fotografii w badaniach humanistycznych*, red. Marta Ziętkiewicz, Małgorzata Biernacka, Stowarzyszenie Liber Pro Arte, Warszawa [2016].

Strony www

Digitalizacja i ewidencja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce przechowywanej w Bibliotece ASP w Gdańsku. Źródło: http://asp.gda.pl/pl/projekt_digitalizacja [pobrane z 20.01.2019].

Giziński P., *Garść doświadczeń z opracowywania zbioru archiwalnych negatywów Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku, przechowywanych w bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*, „Biblioteka i Edukacja. Elektroniczne czasopismo Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie”, 2017, nr 12, s.1–8. Źródło:

<http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/194> [pobrane z 20.01.2019].

Kartka z kalendarza. Źródło: <http://zbrojowniasztuki.pl/kartka-z-kalendarza> [pobrane z 20.01.2019].

Polańska A., *Zbiory fotograficzne przechowywane w Bibliotece i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku – historia przypadków związanych z ochroną i opracowaniem cyfrowych kopii oraz udostępnianiem ich w internecie*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media”, 2018, nr 4 (31), s. 73–85. Źródło: http://www.nowabiblioteka.us.edu.pl/2018_4.html [stan z 28.02.2019].

Zbrojownia Sztuki. Źródło: <http://zbrojowniasztuki.pl/> [pobrane z 20.01.2019].

Zelmańska-Lipnicka A., Polańska, A., *Wyzwania związane z ewidencją, digitalizacją i opracowaniem spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce przechowywanej w Bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*, [w:] *Nowe projekty, cenne inicjatywy i ciekawe przedsięwzięcia bibliotek naukowych. VIII Konferencja Naukowa Korporacji Bibliotekarzy Wrocławskich*, red. Joanna Czyrek, Bożena Górna, Wrocław 2016, s. 27–38. Źródło: http://www.dbc.wroc.pl/Content/35893/nowe_projekty_cenne_inicjatywy.pdf [pobrane z 20.01.2019].

Zelmańska-Lipnicka A., *Ewidencja i digitalizacja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce w Bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne”, 2017 nr 1, s. 55–68. Źródło: <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/TSB/article/view/TSB.2017.003> [pobrane z 20.01.2019].

Periodyki

Sieńkowska J., *Życie studenckie w Gdańsku*, „Akademia w Mieście”, 2018, nr 3.

Dokumenty

Umowa z dnia 13 grudnia 2013 r. o przeniesieniu autorskich praw majątkowych zawarta pomiędzy Urszulą Ruhnke-Duszeńko a Akademią

Sztuk Pięknych w Gdańsku reprezentowaną przez Rektora prof. Ludmiłę Ostrogórką.

Akty prawne

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”, 1994, nr 24, poz. 83.

Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”, 2015, poz.1639.

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”, 1983, nr 38, poz. 173, z późn. zm.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”, 1997, nr 85, poz. 539, z późn. zm.

Summary

A photography is a product of material culture and therefore requires proper protection. The Library and Archives of the Academy of Fine Arts in Gdańsk have digital and classical photography in their collections. One of the forms of protection of negatives and positives is their digitization. The databases created as a result of digital records should also be secured, not forgetting that collections are a common good and should be available to a wider audience. The Internet is an ideal tool for distributing collections. The examples of projects carried out by the employees of the Library and the Archives of the Academy of Fine Arts in Gdańsk show how the available resources can be used.

Keywords: Archives of Photography of the Academy of Fine Arts, Library and Archives of the Academy of Fine Arts in Gdańsk, digitization, collections of photography, material culture, protection of collections, Armory of Art.